

Edvard Protner

Splošnoizobraževalne zasebne šole na Slovenskem med preteklostjo in sedanjostjo

Povzetek: S člankom želimo pripomoči k poznavanju *zgodovinske geneze* zasebnega šolstva na Slovenskem, pri tem pa nas zanimajo predvsem splošnoizobraževalne šole. Izhodišče analize predstavlja prikaz obstoječih zasebnih splošnoizobraževalnih šol. Sledi pregled zasebnih splošnoizobraževalnih šol v obdobju med vojnama in v socializmu. Namenoma ne predstavljamo statističnih podatkov, pač pa konkretne zasebne šole, ki so pri nas delovale v tem obdobju. Obravnava le-teh omogoča prepoznavanje značilnosti zasebnega šolstva na Slovenskem. Najbolj izstopa dejstvo, da so bile zasebne splošnoizobraževalne šole, ki jih je ustanavljala katoliška Cerkev v obdobju do 2. svetovne vojne, namenjene skoraj izključno dekletom in ženski mladini. Pomembno je tudi, da v Sloveniji vse do leta 1992, torej do časa po osamosvojitvi in demokratizaciji družbe, nismo imeli nobene šole, ki bi jo bilo mogoče umestiti v krog alternativnih zasebnih šol.

Ključne besede: zasebno šolstvo, splošnoizobraževalne šole, zgodovina šolstva, cerkvene šole, šolska politika, socializem

UDK: 37.018.1

Izvirni znanstveni prispevek

Dr. Edvard Protner, izredni profesor, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija; e-naslov: edvard.protner@uni-mb.si

Poseganje v formalnopravne in kurikularne okvire šolskega sistema je vedno spremljala živahna javna polemika, v kateri so se spopadali zagovorniki in nasprotniki načrtovanih sprememb. Še vedno je v živem spominu razprava iz bližnje preteklosti ob uvajanju t. i. usmerjenega izobraževanja. Tudi prenavo slovenskega šolstva po osamosvojitvi in demokratizaciji države, ki je v največji meri temeljila na strokovnih podlagah, zapisanih v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (Bela knjiga... 1995), in jo je zaokročila serija šolskih zakonov v letu 1996, sta spremljala razgibana polemika ter nasprotovanje nekaterim sistemskim rešitvam (več o tem v Kovač Šebart 2002). Toda težko si je priklicati v spomin kakšen vladni šolskoreformni ukrep, ki je sprožil tako obsežno polemiko in nasprotovanje kot predlog spremembe pogojev za sofinanciranje zasebnih šol, ki ga je vlada Republike Slovenije dala v postopek sprejemanja junija 2007 v okviru Predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Predlog Zakona... 2007). Ta Predlog je med drugim (v 28. členu, prav tam) predvidel spremembo veljavnega zakona (ZOFVI 2007, 86. člen) glede financiranja zasebnih šol, tako da bi tistim zasebnim šolam, ki izvajajo javno veljavne programe, po novem pripadal enak delež sredstev na udeleženca izobraževanja kot javnim šolam in ne več v višini 85 %, kot je bilo dotlej. Najglasneje in najodmevneje je proti predlagani spremembi protestiral šolski sindikat (SVIZ); tako je konec oktobra 2007 predsedniku državnega zbora predal več kot 71.000 podpisov, s katerimi so podpisniki s pozivom »Za kakovostno javno šolstvo« nasprotovali načrtovanim spremembam šolske zakonodaje (prim. Predaja podpisov... 2007) in v tem okviru tudi (in predvsem) načrtovanemu izenačevanju financiranja javnih in zasebnih šol. Vlada je to določilo konec leta 2007 sicer umaknila iz zakonodajnega postopka, kljub temu pa ta razprava še naprej razdvaja strokovno in širšo javnost.¹ Predlog zakona je bil, kar zadeva obravnavano rešitev, tako politično kot strokovno slabo preiščljeno. O politični plati tukaj ne bomo razpravljali – dovolj zgovorno je dejstvo, da je vlada predlog umaknila zaradi pritiska javnosti. Na strokovne pomanjkljivosti pa je v intervjuju v Mladini argumentirano opozoril Šimenc, ki je med drugim izračunal, da pomeni namen predlagatelja

¹ Pregled različnih pogledov daje publikacija Javna predstavitev mnenj o privatnem šolstvu v Republiki Sloveniji (Jan idr. 2007).

(zakon naj bi pripomogel k temu, da bi se delež zasebnih šol do leta 2013 približal povprečnemu v evropskih državah; ta je brez Nizozemske, Belgije in Španije 6,4 %) ustanovitev 50 zasebnih osnovnih šol (Šimenc v Pirc 2007, str. 38). Minister za šolstvo je (po navedbah Šimenca, prav tam) sicer pojasnjeval, da ni bilo mišljeno tako, toda to ne spremeni dejstva, da je bilo v uradni utemeljitvi predloga spremembe zakona tako zapisano (prim. Predlog Zakona... 2007). Tako nepremišljeno in slabo utemeljeno poseganje v ureditev zasebnega šolstva pri nas je temu segmentu naredilo več škode kot koristi, saj je nasprotovanje zakonski spremembi v širši javnosti ustvarilo vtis nasprotovanja zasebnemu šolstvu nasploh, čeprav je v stroki ta segment šolstva prepoznan kot pomembna dopolnitev javnega državnega šolskega sistema.² Šolska zakonodaja iz leta 1996 je uveljavila povsem novo zasnovo pravne regulacije zasebnega šolstva in zagovarjamo stališče, da je bila konceptualizacija tega segmenta šolskega sistema³ sorazmerno dobro premišljena⁴. V Beli knjigi zapisana »načela pri uvajanju zasebnega šolstva« so danes enako tehtna, kot so bila takrat. Gre za načelo postopnosti in kontinuitete, načelo združevanja tujih izkušenj in nacionalne posebnosti, načelo enakih možnosti in skrbi za kvaliteto ter načelo nadzora in sofinanciranja (Bela knjiga ... 1995, str. 236–237).

Med načela pri uvajanju zasebnega šolstva so snovalci Bele knjige vključili tudi načelo »združevanja tujih izkušenj in nacionalne posebnosti« (prav tam). To načelo so avtorji podkrepili z mislijo, da je med »ureditvami položaja zasebnega šolstva v evropskih državah veliko skupnih točk, vendar prav toliko razlik – vsaka ureditev namreč nosi s sabo sledove zgodovinske geneze.« (Prav tam, poudaril E. P.) Upoštevanje »zgodovinske geneze« je torej izpostavljeno kot pomemben element konstituiranja zasebnega šolstva in na ta element je v omenjeni polemiki večkrat opozoril Šimenc, ki se pomena tega načela (kot vodilni avtor zasnove zasebnega šolstva in posredno zakonske ureditve tega področja v naši državi) dobro zaveda in je (skupaj s podrobnejšo utemeljitvijo zasnove zasebnega šolstva v Sloveniji) pripravil sicer kratek, a dovolj korekten in informativen pregled zgodovine zasebnega šolstva na Slovenskem (Šimenc 1997, str. 33–40). Kljub temu ostaja zgodovina tega segmenta slovenske šolske tradicije premalo znana in zato izpostavljena ideološkim predsodkom ter manipulacijam.

S člankom želimo predvsem informirati, predstaviti zgodovinsko deskripcijo, ki omogoča vpogled v razvoj zasebnega šolstva v času. Slovenija je tako majhna država, da nam za preštevanje zasebnih šol skorajda zadostujejo prsti obeh rok. Zato se v tem članku zavestno izogibamo statističnim primerjavam – namesto tega nas zanimajo konkretne zasebne šole (in njihovi programi), ki obstajajo danes, in primerjava stanja (skupaj z nekaterimi osnovnimi sistemskimi rešitvami) s preteklostjo. Pri tem nas bodo zanimale samo splošnoizobraževalne šole na primarni

² Sicer pa državo k omogočanju pogojev za ustanavljanje zasebnih šol silijo tudi mednarodni pravni akti ter razsodbe Evropskega sodišča za človekove pravice (več o tem v Kodelja 1995).

³ Predstavljena je bila v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Sloveniji (Bela knjiga ... 1995) in monografiji Zasebno šolstvo (Šimenc in Krek 1997).

⁴ Ob omenjeni polemiki v zvezi s financiranjem zasebnega šolstva je potrebno omeniti še polemiki, ki sta se v javnosti razvili v zvezi z delovanjem waldorfske osnovne šole v Ljubljani (prim. Kosovel 1995; Divjak 1995 a; 1995 b; Kroflič 2001; Podkrižnik 2001). Te polemike razkrivajo nekatere zadrege, povezane s pristojnostmi države pri nadziranju zasebnih šol.

in sekundarni stopnji, upoštevali pa bomo tudi učiteljišča. Podatke za primerjavo črpamo iz dveh osnovnih virov. Precej samoumevno je, da iščemo informacije o aktualnem številu zasebnih šol v Sloveniji na spletnih straneh Ministrstva za šolstvo in šport RS (Zasebne ... 2010). Te šole (oz. programe) bomo predstavili v naslednjem poglavju in pregled nam bo izhodišče za primerjavo s preteklostjo. Za pregled zasebnih šol v preteklosti pa se bomo naslonili predvsem na poročilo z naslovom »Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini« (Stalež ... 1934). Gre za poročilo, ki ga je leta 1934 izdal prosvetni oddelek kraljeve banske uprave in nam ponuja dovolj zanesljivo sliko o številu zasebnih šol v obdobju med obema vojnama na ozemlju, ki je danes del Slovenije (brez Primorske in Koroške). Tukaj sta podrobno predstavljene celotna kadrovska in šolska struktura: z imeni so navedeni vsi administrativni/upravni in pedagoški kadri od ministra za šolstvo, celotne banske uprave, prosvetnega oddelka in banovinskega šolskega odbora do vseh profesorjev, zaposlenih na Univerzi v Ljubljani, profesorjev, učiteljev in uslužbencev srednjih šol, učiteljišč, meščanskih šol, narodnih šol, šol za otroke s posebnimi potrebami, vrtcev ter vseh drugi poklicnih šol. V poročilu najdemo celo seznam upokojenih profesorjev in učiteljev. Toda za namene tega besedila je zanimiv predvsem pregled splošnoizobraževalnih šol primarne in sekundarne stopnje (ter učiteljišč); navedene so z imeni skupaj s podatki, kdaj je bila npr. šola ustanovljena in kateri učitelji so bili na njej zaposleni. Za nas pa je seveda najzanimivejši podatek, ali je bila šola državna ali zasebna. Na podlagi tega poročila si torej lahko ustvarimo zelo natančno predstavo o zasebnem šolstvu na slovenskem ozemlju pred velikim političnim in ideološkim preobratom na naših tleh po 2. svetovni vojni. Čas do osamosvojitve Slovenije in spremembe političnega sistema je bil čas, ki je bil (vse do konca 80. let) izrazito nenaklonjen zasebnemu šolstvu. Pa vendar je bilo tudi v tem obdobju dogajanje na tem področju zelo razgibano – opisujemo ga v zadnjem delu besedila. Ta pregled omogoča opozoriti na nekatere zanimive posebnosti razvoja statusa splošnoizobraževalnih zasebnih šol in učiteljišč na Slovenskem.

Pregled danes delujočih zasebnih splošnoizobraževalnih šol v Sloveniji

V letu 2010 je v Sloveniji registriranih devet zasebnih šol: tri osnovne in šest srednjih. Zasebne šole, ki izvajajo javno veljavni izobraževalni program, so (Zasebne... 2010):

- *Waldorfska šola Ljubljana*, ki je začela pouk v šolskem letu 1992/93 in izvaja program osnovne šole po posebnih pedagoških načelih. Šola ima organizacijsko enoto tudi v Mariboru;
- *Osnovna šola Alojzija Šuštarja Ljubljana*, ki je začela pouk v šolskem letu 2008/2009 in izvaja program katoliške osnovne šole kot organizacijska enota v Zavodu sv. Stanislava v Ljubljani;
- *Montessori inštitut*, ki je začel pouk v šolskem letu 2010/11 in izvaja program zasebne osnovne šole Montessori v Pastoralnem domu sv. Jožefa v Medvodah.

Od teh treh osnovnih šol sta kar dve, ki (po zakonski diktaciji) sodita v kategorijo zasebnih šol, ki izvajajo program »po posebnih pedagoških načelih (Steiner, Decroly, Montessori in podobno)« (ZOFVI 2007, 17. člen) in sta pridobili javno veljavnost po tem, ko je pristojni strokovni svet ugotovil, da zagotavljata minimalna znanja, ki omogočajo uspešno zaključiti izobraževanje in ju je priznalo ustrezno mednarodno združenje teh šol (prav tam). Gre torej za šoli, ki ju je mogoče umestiti v krog alternativnih šol oziroma šol, katerih tradicija sega v začetek 20. stoletja – v čas razcveta reformskopedagoškega gibanja (prim. Medveš 1992; Protner 2000). Po drugi strani je Osnovna šola Alojzija Šuštarja značilna predstavnica konfesionalnih zasebnih šol, ki jih je po tradiciji med zasebnimi šolami v različnih državah precej več kot alternativnih (tudi »svobodnih«) šol (prim Walford 1992). Ob tem opozarjamo, da tudi Montessori inštitut, ki izvaja program zasebne osnovne šole Montessori, deluje pod okriljem slovenske Katoliške cerkve.

Seznam javno veljavnih izobraževalnih programov za pridobitev srednje izobrazbe, ki ga najdemo na spletnih straneh Ministrstva za šolstvo in šport, našteva v rubriki *Gimnazijski programi zasebnih šol* naslednje programe (Seznam ... 2010):

- program Škofijske gimnazije Vipava – enakovredni izobrazbeni standard je bil priznan leta 1991;
- program gimnazije Želimlje – enakovredni izobrazbeni standard je bil priznan leta 1991;
- program Škofijske klasične gimnazije Ljubljana – Šentvid – enakovredni izobrazbeni standard je bil priznan leta 1993;
- program škofijske gimnazije Antona Martina Slomška – enakovredni izobrazbeni standard je bil priznan leta 1996;
- Waldorfska gimnazija – javna veljavnost ji je bila priznana leta 1999.

K naštetim šolam je potrebno dodati tudi zasebno gimnazijo Euro šola iz Ljubljane (Gimnazija Euro šola 2010), ki ima status zasebne šole in izvaja javni program splošne gimnazije.⁵

⁵ Za informacijo (ki je bila po elektronski pošti poslana 13. 10. 2010) se zahvaljujemo gospodu Borutu Dobnikarju iz Ministrstva za šolstvo in šport RS. Gospod Dobnikar v pismu pojasnjuje, da so navedene šole »financirane na podlagi 86. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki določa način financiranja zasebnih šol z lastnim programom. Za izvajanje programa dobijo sredstva v deležu 85 % sredstev, ki jih država zagotavlja za izvajanje (istovrstnega) programa javne šole. Izjema so zasebne šole, ki so delovale že pred letom 1996 in so bile financirane na podlagi koncesijskih pogodb po starem zakonu; za te veljajo določbe 138. člena zakona in so ohranile financiranje v višini, določeni s prvotnimi pogodbami. V to drugo skupino spadajo Waldorfska šola s programom osnovne šole, Škofijska gimnazija Vipava, Gimnazija Želimlje in Škofijska klasična gimnazija Ljubljana Šentvid.« V pismu pojasnjuje tudi, kdo so ustanovitelji teh šol:

- Waldorfska šola Ljubljana – Društvo prijateljev Waldorfske šole;
- Zavod sv. Stanislava (Škofijska klasična gimnazija Ljubljana Šentvid in Osnovna šola Alojza Šuštarja) – Nadškofija Ljubljana;
- Montessori inštitut, zavod za pomoč staršem pri razvoju otrok – mag. Melita Kordeš Demšar;
- Zavod Antona Martina Slomška, Škofijska gimnazija Antona Martina Slomška – Nadškofija Maribor;

Najsplošnejša ugotovitev glede zasebnih gimnazij v Sloveniji je, da imamo štiri gimnazije, katerih ustanovitelj je katoliška Cerkev in dve gimnaziji, katerih ustanovitelj je društvo in posameznika.

Zasebne splošnoizobraževalne šole na Slovenskem pred 2. svetovno vojno

V Avstro-Ogrski, katere del je bila tudi Slovenija, je zakonodaja dopuščala ustanavljanje zasebnih šol, ni jih pa posebej vzpodbujala in podpirala.⁶ Drugače je bilo v obdobju stare Jugoslavije (med obema vojnama). Zakon o narodnih šolah iz leta 1929 je v 1. členu določal, da so narodne šole državne šole⁷, v 164. členu pa podrobneje predpisal, da smejo obstoječe zasebne⁸ šole delovati še naprej, če se uskladijo s predpisi tega zakona, in da novih ni dovoljeno ustanavljati (Todorović in Bogosavljević 1934).

Prav tako je Zakon o učiteljskih iz leta 1929 (2. člen) določal, da so učiteljska državne ustanove in da novih zasebnih ni dovoljeno odpirati, v 88. členu pa, da smejo zasebna učiteljska, ki so obstajala na dan sprejetja tega zakona, obstajati še naprej, če se prilagodijo njegovim predpisom (Zakon o učiteljskih 1930).

Zakon o srednjih šolah je (ob državi) dal pravico do ustanavljanja srednjih šol tudi lokalnim oblastem, vendar te šole niso bile pojmovane kot zasebne. Zakonska formulacija v zvezi z zasebnimi šolami je bila: »Privatnih srednjih šol ne sme biti.« (Zakon o srednjih šolah 1929, 5. člen) Kljub temu so tudi tukaj prehodne določbe dovoljevale delovanje tistih zasebnih srednjih šol, ki so obstajale na dan uveljavitve tega zakona in se bodo prilagodile njegovim predpisom. Poleg tega pa je ta zakon dajal ministru za izobraževanje pravico prepovedati delovanje zasebnih šol »kadarkoli zahtevajo to šolske ali državne koristi.« (Prav tam) Iz podatkov o letu ustanovitve posameznih zasebnih šol (glej v nadaljevanju) lahko razberemo, da pa je bilo v obdobju pred uveljavitvijo šolske zakonodaje iz leta 1929 mogoče ustanavljati zasebne šole.

Poglejmo si, katere zasebne šole so na Slovenskem delovale med vojnama. Leta 1934, ko je bilo objavljeno že omenjeno poročilo »Stalež šolstva in učiteljstva ter

-
- Zavod sv. Frančiška Saleškega, Gimnazija Želimlje – Salezijanski inšpektorat sv. Cirila in Metoda Ljubljana;
 - Škofijska gimnazija Vipava – Škofijski ordinariat Koper;
 - Euro šola Ljubljana – Vojko in Darja Miklič.

⁶ Natančno analizo in predstavitev te zakonodaje najdemo v knjigi Bernharda Kleina (Klein 1996). Tu nam prostor ne dopušča natančnejše predstavitve njegovih ugotovitev – to načrtujemo za prihodnost. Tukaj zgolj ugotavljamo, da je se je prvi zakon, ki je zasebno šolstvo reguliral v današnjem pomenu besede, imenoval *Provizorični zakon o zasebnem pouku iz leta 1850* (*Provisorische Gesetz über den Privatunterricht aus dem Jahre 1850*). Kljub izrazu »provizorični« je bil v veljavi skoraj celo stoletje (prav tam, str. 59).

⁷ V sedanji zakonodaji se namesto pojma *državna šola* uporablja izraz *javno veljavni program* (prim. ZOFVI 2007).

⁸ Takratna zakonodaja ni uporabljala pojma *zasebna šola*, temveč pojem *privatna šola*. Kljub temu je bil pojem *zasebna šola* splošno uveljavljen – o tem sklepamo na podlagi poimenovanja šol, ki jih (z originalnim imenom) navajamo v nadaljevanju.

prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini«, so bile na Slovenskem (v okviru Kraljevine Jugoslavije) naslednje splošnoizobraževalne šole in učiteljišča:⁹

Gimnazije

Leta 1934 je bilo na Slovenskem dvanajst državnih gimnazij (dve od teh sta bili klasični) ter tri zasebne. Zasebne šole so bile:

- Mestna ženska realna gimnazija v Ljubljani (šola je začela delovati v šolskem letu 1896/97 kot mestna trirazredna višja deklinška šola, ki se je v šolskem letu 1907/08 preoblikovala v šestrazredni mestni deklinški licej. V šolskem letu 1919/20 je šola postala mestna ženska realna gimnazija. Pravico javnosti si je pridobila leta 1924 in ponovno 1927);
- Zasebna ženska realna gimnazija uršulink v Ljubljani (ustanovljena 1928, s pravico javnosti od leta 1931);
- Škofijska klasična gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano (ustanovljena 1901, s pravico javnosti od 1931 naprej).

Od treh zasebnih gimnazij je dve ustanovila Katoliška cerkev, žensko realno gimnazijo v Ljubljani pa je ustanovilo mesto. Med navedenimi šolami izstopa Škofijska klasična gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano (v nadaljevanju Škofijska gimnazija), ki ima v slovenski šolski zgodovini še posebno izpostavljeno mesto – po eni strani že zato, ker jo je ustanovila škofija in ne določen cerkveni red, predvsem pa je bila to prva gimnazija na Slovenskem, ki je bila v celoti slovenska (prim. Dolinar 2005 a). Gimnazija je delovala v reprezentativni zgradbi, za katero je škofija namenila veliko sredstev.¹⁰ Podoba in vsebina te šole naj bi tudi na simbolni ravni odražali moč in vpliv Cerkve na Slovenskem, zato je spremljanje njene usode v povojnem času (to bomo opisali v naslednjem poglavju) zanimiva ilustracija položaja zasebnih cerkvenih šol na Slovenskem v socializmu.

Učiteljišča

Leta 1934 je na Slovenskem delovalo pet učiteljišč, od teh so bila tri zasebna:

- Zasebna ženska učiteljska šola z vadnico pri uršulinkah v Ljubljani (šola je bila ustanovljena leta 1860, pravico javnosti pa je pridobila leta 1902 in 1924);
- Zasebna ženska učiteljska šola šolskih sester v Mariboru (šola je bila ustanovljena 1888, pravica javnosti pa je bila obnovljena leta 1932);
- Zasebno žensko učiteljišče uršulink v Škofji Loki (ustanovljeno leta 1906, s pravico javnosti od leta 1932).

⁹ Vsi podatki, skupaj s podatki o ustanovitvi posameznih šol, so povzeti iz Staleža... 1934.

¹⁰ Nastanek in položaj te šole bogato dokumentira zbornik Sto let Zavoda sv. Stanislava (Dolinar idr. 2005 b).

V tem času je bilo torej na Slovenskem več zasebnih kot pa državnih učiteljišč, čeprav je ob tem treba vedeti, da sta do leta 1932 tako Maribor kot Ljubljana imela ločeni moško in žensko učiteljišče, ki so se tega leta združila v dve (spolno nediferencirani) ustanovi. Ne glede na to lahko ugotovimo, da je bil prav v izobraževanju učiteljic interes Cerkve posebno močan.

Meščanske šole

Tako kot današnji šolski sistem ne pozna več kategorije »učiteljska šola« oziroma »učiteljišče«, je tudi »meščanska šola« preživel šolski tip, ki je bil ukinjen leta 1945. Gre za tip šole na ravni nižje sekundarne šole.¹¹

Leta 1934 je bilo na Slovenskem 40 meščanskih šol, od teh osem zasebnih:¹²

- Zasebna dekliška meščanska šola šolskih sester v Celju (ustanovljena leta 1907);
- Zasebna dekliška meščanska šola v Marijinem domu v Kočevju (ustanovljena leta 1895, ob tej letnici pa je v oklepaju navedena tudi letnica 1919 (Stalež ... 1934, str. 46));
- Zasebna dekliška meščanska šola »Lichtenthurn« v Ljubljani (ustanovljena leta 1919);
- Zasebna vnanja uršulinska meščanska šola v Ljubljani (ustanovljena leta 1702);
- Zasebna dekliška meščanska šola šolskih sester v Mariboru (ustanovljena leta 1913);
- Zasebna dekliška meščanska šola pri uršulinkah v Mekinjah (ustanovljena leta 1919);
- Zasebna meščanska šola uršulink v Škofji Loki (ustanovljena leta 1900);
- Zasebna dekliška meščanska šola v Šmihelu pri Novem mestu (ustanovljena leta 1907).

Že na prvi pogled izstopa ugotovitev, da so bile vse zasebne meščanske šole dekliške in da je bila ustanoviteljica Cerkev oziroma, da so te šole vodile nune. Zelo podobno velja tudi za zasebne narodne šole.

¹¹ Do leta 1923/24 so imele meščanske šole tri razrede, po tem pa štiri – vanjo so se nekateri otroci vpisali po dokončanem 5. razredu narodne (osnovne, primarne) šole, drugi pa so nadaljevali šolanje na višji narodni šoli – peto do osmo šolsko leto). Zakon o meščanskih šolah je bil sprejet leta 1931 in je razlikoval tri smeri meščanskih šol: obrtno-industrijsko, trgovsko, kmetijsko. Po dokončani meščanski šoli je bil možen prepis na srednje strokovne šole in učiteljišča, ne pa tudi na višje gimnazije (prim. Ostanek 1999).

¹² Vse naštete zasebne meščanske šole so dobile pravico javnosti z istim odlokom, ki ga je prosvetno ministrstvo izdalo 8. 8. 1924. Vsekakor bi bilo potrebno podrobneje raziskati okoliščine izdaje tega odloka, vendar nas tu ne zanimajo podrobnosti zakonske regulative zasebnega šolstva v obdobju med vojnama.

Narodne šole

Že omenjeni Stalež šolstva in učiteljstva za leto 1934 navaja podatke za 833 narodnih šol (prav tam, str. 49–211). Pri obravnavanih tipih šol razlikuje zasebne in državne šole in jih navaja v ločenih poglavjih, narodne šole pa so ločene le po upravnih enotah (srezih), ne pa tudi po tem, ali so bile zasebne ali državne narodne šole. Zato smo zasebne narodne šole v seznamu 833 šol identificirali predvsem na podlagi imena šole, ki pa v večini primerov vsebuje pridevnik »zasebna«. Pri tem je potrebno dopustiti možnost, da kakšne zasebne šole nismo prepoznali kot zasebne, ker iz imena to ni bilo vidno.

Štirinajst imen narodnih šol je takšnih, da lahko z gotovostjo sklepamo, da je bila šola zasebna:

- Zasebna dekliška okoliška narodna šola pri šolskih sestrah v Celju (ustanovljena leta 1878);
- Zasebna šola – Nazarje (brez podatka o ustanovitvi);
- Mekinje – zasebna dekliška narodna šola (ustanovljena leta 1903);
- Repnje, zasebna dekliška narodna šola šolskih sester (ustanovljena leta 1884);
- Kočevje, zasebna dekliška osnovna šola v Marijinem domu (ustanovljena leta 1895);
- Zasebna dekliška vnanja uršulinska narodna šola (ustanovljena leta 1871 /v Ljubljani/);
- Dekliška vadnica na zasebni učiteljski šoli uršulink v Ljubljani (brez podatka o ustanovitvi – najverjetneje leta 1869, ko je vadnice predpisal zakon);
- Zasebna dekliška narodna šola – Lichtenthurnov zavod (ustanovljena leta 1878);
- Zasebna deška narodna šola v Marijanišču (ustanovljena leta 1884);
- Apače, zasebna dekliška narodna šola (ustanovljena leta 1879);
- Maribor, zasebna dekliška narodna šola »vadnica« šolskih sester;
- Sv. Peter pri Mariboru, zasebna dekliška narodna šola (ustanovljena leta 1869);
- Šmihel, zasebna dekliška narodna šola (ustanovljena leta 1886);
- Zasebna dekliška narodna šola v Škofji Loki ustanovljena leta (1782).

V seznamu šol iz tistega časa pa najdemo še dve narodni šoli, ki z zanimivim nazivom zelo očitno odstopata, njun status pa ni povsem jasen. Ti šoli sta:

- Topolščica – gozdna šola (ustanovljena leta 1927) (prav tam, str. 200);
- Ruska osnovna šola v Hrastovcu (ustanovljena leta 1922) (prav tam, str. 166).

Med štirinajstimi naštetimi šolami je bila samo ena namenjena dečkom (Marijanišče), za zasebno šolo Nazarje pa nismo imeli zanesljivih podatkov. Prav tako ni mogoče z gotovostjo sklepati, kdo je ustanovitelj zasebne šole v Nazarjah, Mekinjah, Apačah, Sv. Petru pri Mariboru, Šmihelu in v Škofji Loki. Skoraj gotovo

tudi v teh primerih Cerkev (oziroma redovi), toda to je vsekakor področje, ki ga bo potrebno podrobneje raziskati.

Prav posebno pozornost pa si zasluži šola z nenavadnim imenom »Gozdna šola«. Tu se raziskovalcu zgodovine slovenskega šolstva za hip porodi upanje, da je odkril značilno alternativno šolo, kakršne so v tistem času ustanavljali drugod po Evropi v okviru reformskopedagoškega gibanja. Značilen primer tovrstne šole je bila npr. *Poskusna gozdna narodna šola na Tuškancu*,¹³ ki je v Zagrebu delovala med letoma 1929 in 1941. Iz predstavitve te šole je mogoče sklepati, da je bila to zasebna šola¹⁴ (njen ustanovitelj je bil dr. Franjo Higy-Mandić) z značilno reformskopedagoško metodiko dela (pouk je potekal večino časa na jasi ali v gozdu, prevladovali so ročno delo, ekskurzije, učenje z igro...) (Matijević 2001). Žal so podatki o delovanju gozdne šole v Topolščici preskopi, da bi lahko sklepali o izraziti navezavi na reformskopedagoško tradicijo. Z gotovostjo pa lahko ugotovimo vsaj to, da je bila ta šola nekakšna izpostava krajevne narodne šole – ustanovilo jo je tamkajšnje zdravilišče za otroke, ki so se tam zdravili (prim. OŠ Topolščica b.l.; Zgodovinski podatki ... 2010). Tudi tukaj je pouk potekal predvsem v naravi in mogoče si je predstavljati reformskopedagoško metodiko dela, pa vendar te šole ni mogoče postaviti ob bok značilnim alternativnim šolam tistega časa.

Še zanimivejša (že kar eksotična) je bila Ruska šola. Njen nastanek sega v leto 1920 – takrat je bila v Sarajevu ustanovljena šola za otroke beguncev iz Sovjetske zveze (belogardiste) (Škrabec 2003, str. 132). Zaradi prostorske stiske so se leta 1922 preselili na grad Ponoviče pri Litiji. Šola je bila gimnazija z internatom – v šolskem letu 1922/23 jo je obiskovalo 124 otrok obeh spolov, učno osebje pa je sestavljalo deset učiteljev in učiteljic, ki so z gimnazijci živeli v internatu. Julija 1925 se je šola preselila na grad Hrastovec. Leta 1929 je šola sicer imela že 168 otrok, vendar so postopoma ukinjali posamezne letnike: leta 1925 5. in 6., leta 1926 pa 4. razred gimnazije. Šola je bila ukinjena avgusta 1935 (prav tam). Leta 1934, ko je izšel Stalež šolstva, to torej ni bila več gimnazija, temveč samo še (osnovna) narodna šola s štirimi oddelki, internatom, knjižnico in tremi učiteljicami (Stalež ... 1934, str. 166).

Položaj zasebnih splošnoizobraževalnih cerkvenih šol po 2. svetovni vojni

Z osvoboditvijo se je v Sloveniji uveljavil nov družbeni sistem. Vodilna ideologija marksističnega svetovnega nazora že sicer ni bila naklonjena religiji, najbolj pa je na odnos nove oblasti do Cerkve vplival očitek, da se je med vojno postavila na stran okupatorja in da je podpirala kolaboracijo (prim. Gabrič 2009, str. 151).¹⁵ Že manj kot mesec dni po osvoboditvi je Ministrstvo za prosveto vodstvu Škofijske

¹³ V originalu: *Ogledna šumska narodna škola na Tuškancu*.

¹⁴ Pri tem ostaja nepojasnjeno, kako je lahko bila ustanovljena leta 1929, saj je opisana zakonodaja prepovedovala ustanavljanje zasebnih šol.

¹⁵ To velja še posebno za Ljubljansko pokrajino. Drugod po Sloveniji in še posebno na Primorskem so se tudi duhovniki pridružili odporiškem gibanju.

gimnazije sporočilo, da morajo vse zasebne šole prekiniti delo (Dolinar idr. 2005 b, str. 100).¹⁶ Uradni dokument, ki je ukinil vse zasebne gimnazije, je nato izšel septembra 1945. Hkrati s tem so stekli postopki za nacionalizacijo večine zgradb, v katerih so delovale cerkvene šole, in s tem je bila kontinuiteta delovanja Škofijske klasične gimnazije prekinjena. Po 9. maju 1945 je stavbo zasedla vojska, bila pa je tudi zbirališče za begunce. V 50. letih je bila v stavbi državna gimnazija, nato pa je stavba prešla do leta 1991 v posest Jugoslovanske ljudske armade. (Debevec 2005, str. 235) Obuditev le-te že sovpada z demokratizacijo Slovenije (o tem v zadnjem poglavju).

Gabrič pojasnjuje, da odnosa oblasti do Cerkve niso določala samo ideološka razhajanja, temveč v veliki meri tudi mednarodni politični odnosi tedanje Jugoslavije (Gabrič 2005, str. 212). Jugoslavija je po informbirojevskem sporu s Sovjetsko zvezo v začetku 50. let ubrala drugačno pot kot druge države vzhodnega bloka. Kljub demokratizaciji, ki je temu sporu sledila, se je odnos med državo in Cerkvijo poslabšal, to pa je bilo med drugim tudi posledica nerešenega vprašanja meje z Italijo. Vatikan naj bi podpiral ozemeljske interese Italije in zato si je oblast prizadevala slovenske duhovnike čim bolj ločiti od Svetega sedeža (prav tam). V ta namen je spodbujala ustanavljanje duhovniških društev (Ciril-Methodovsko društvo), ki so članom ponujala posebne ugodnosti (zdravstveno zavarovanje, dovoljenja za verouk in obnovo cerkva). Lahko si predstavljamo, da Vatikan ni bil naklonjen društvom, ki jih je podpirala komunistična oblast. Čeprav je Vatikan članom grozil z ekskomunikacijo, pa so bili predvsem duhovniki na Primorskem (ob meji z Italijo) naklonjeni tem društvom (prav tam). Duhovščina na Primorskem je v času italijanske oblasti na tem območju in fašistične okupacije predstavljala »steber slovenstva« (prav tam) in tudi po vojni je (v nasprotju s politiko Vatikana) zagovarjala priključitev tega ozemlja Sloveniji oziroma Jugoslaviji. To je razlog, da je imela oblast do apostolske administrature tega dela Slovenije (jugoslovanski del goriške nadškofije) bolj strpen odnos kot drugje po Sloveniji. Ena od ugodnosti je bila izdaja dovoljenja za izdajanje verskega štirinajstdnevnikarja v času, ko sta bili verski glasili ukinjeni v drugih dveh škofijah. Še pomembneje pa je bilo dovoljenje za ustanovitev srednje verske šole (prav tam).

Apostolski administrator Mihael Toroš je imel dobre odnose z oblastjo, saj je veljal za odločnega borca proti fašizmu in je podpiral sodelovanje duhovnikov v omenjenih društvih. Imenovan je bile leta 1948 in med prvimi nalogami, ki si jih je zadal, je bila ustanovitev »malega semenišča« (internat z gimnazijo) (Zbornik ... 2002, str. 17–18). Za ustanovitev je Toroš že kmalu dobil »načelno dovoljenje« notranjega ministra in še več: uspelo se mu je dogovoriti tudi za državno financiranje. Tajnik verske komisije (ta je na ravni države urejala odnose s Cerkvijo in se v dokumentih pojavlja tudi kot investitor prenove stavbe, namenjene semenišču) je septembra 1950 Torošu poslal prošnjo za ustanovitev semenišča. Prosil je, naj

¹⁶ Po takratni jugoslovanski pravni ureditvi so bile šolstvo, kultura in znanost v republiški pristojnosti – zvezna oblast je sprejemala le okvirne predpise in priporočila. Zato so bile med posameznimi republikami velike razlike na tem področju. Na Hrvaškem je npr. večina verskih vzgojnih zavodov po vojni nadaljevala z delom in v času, ko Cerkev na Slovenskem ni imela svojih šol, so se številni slovenski dijaki šolali na Hrvaškem.

mu vrne podpisano, da jo bo sam odnesel na ustrezno mesto. Kmalu je bil izdan vladni odlok, s katerim se »dovoli otvoritev gimnazije kot verske šole za pripravo duhovniškega naraščaja za goriško administraturo s sedežem v Vipavi pod imenom 'Slovensko malo semenišče v Vipavi'« (prav tam, str. 21). Odlok je med drugim določal tudi, da je šola pod državnim nadzorom, da ima svoj internat in da poleg predmetov državnih klasičnih gimnazij poučuje tudi verouk. Izbira učnega in drugega osebja je bila prepuščena administratorju, vzdrževanje šole in internata pa je bilo breme administrature. Odlok ni omenjal javne veljavnosti spričeval. Zapisano je bilo samo, da imajo absolventi pravico do vstopa na teološko fakulteto v Ljubljani (prav tam, str. 22), to pa je v praksi pomenilo, da spričevalo ni imelo javne veljave. Dejansko je to pomenilo, da je semenišče dobilo status zasebnega cerkvenega vzgojnega zavoda in to je po takratni zakonodaji pomenilo, da dijaki in profesorji (pa tudi študenti teološke fakultete) niso bili upravičeni do ugodnosti socialne in vojaške zakonodaje tako kot učenci državnih šol (Gabrič 2005, str. 215). Do leta 1957 so dijaki sicer obiskovali nižjo gimnazijo v Vipavi in višjo gimnazijo v sosednji Ajdovščini, ko pa so to gimnazijo ukinili, je dr. Toroš v Malem semenišču ustanovil Srednjo versko šolo za pripravljajanje duhovnikov. Absolventi te šole, ki so želeli dobiti javno veljavno listino o zaključenem šolanju, so morali opravljati izpite na državnih gimnazijah in to je bil okvir delovanja, ki je veljal vse do leta 1991, ko je sprememba zakonodaje tudi Cerkvi dala možnost ustanavljanja šol odprtega tipa z javno priznano veljavo. Takrat je (takrat že Koprška škofija) sprejela sklep o ustanovitvi Škofijske gimnazije Vipava, država pa jo je istega leta tudi uradno priznala (Zbornik... 2002).

Po eni strani je res, da je bila ta šola lahko ustanovljena, ker je imela oblast na Slovenskem (pa tudi javno mnenje) strpnejši odnos do primorske duhovščine (kot pa do duhovščine iz nekdanje Ljubljanske pokrajine). Po drugi strani pa je imela oblast pri ustanavljanju semenišča tudi svoj interes. Predvsem je z obstojem semenišča lahko mednarodni javnosti (Zahodu) dokazovala, da je pri nas verska dejavnost svobodna. Po drugi strani pa je bila ta »svoboda« skrbno nadzorovana, saj so bili učitelji in dijaki nenehno izpostavljeni nadzoru Službe državne varnosti oziroma tajne policije (UDBA) (Zbornik ... 2002, str. 75). O tem je kronist zapisal: »Dejstvo je, da je bila UDBA vedno podrobno seznanjena z vsem, kar se je dogajalo v semenišču, a žal ne le iz ust gojencev. Kolikor je znano, je ta 'praksa' vedno našla dovolj odziva v življenju zavoda.« (Prav tam) V tej luči se tudi sodelovanje države pri prenovi stavbe semenišča kaže v drugačni luči, saj je bila stavba prepredena s prisluškovalnimi napravami (prav tam, str. 179).

Pravno osnovo za delovanje Srednje verske šole je predstavljal Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, ki ga je leta 1953 sprejela jugoslovanska skupščina (Zakon o pravnem položaju ... 1953). Ta je v 4. členu konkretiziral ustavno določilo, da je država ločena od cerkve z določilom, da je šola ločena od cerkve. Zakon je dovoljeval verski pouk v cerkvah in verskih prostorih in določal, da verske skupnosti lahko »svobodno ustanavljajo posebne verske šole /.../ za pripravljajanje duhovnikov in upravljajo te šole« (prav tam, 4. člen). Poleg tega je določal, da verske skupnosti same določajo učni program in izbirajo učitelje – država je imela le »splošno nadzorstvo« (prav tam, 18. člen). Pomembno je bilo določilo, da

smejo te šole obiskovati samo tisti, ki so dokončali obvezno osnovno šolanje, saj je to v praksi pomenilo, da te šole niso mogle izvajati programa (klasične) osemletne gimnazije, temveč samo štiriletne (višje) gimnazije, to pa je bilo seveda skladno z ureditvijo javnega šolstva, vendar na cerkveni strani razumljeno kot grob poseg v tradicijo tega šolstva. Zanimiv je tudi 20. člen, ki je dijakom teh šol priznaval enake pravice kot ostalim dijakom oz. drugim osebam, ki so se šolale v državnih šolah (prav tam, 20. člen). Glede teh pravic naj bi podrobnejše predpise izdala zvezna oziroma republiška vlada, vendar se to ni zgodilo. V 70. letih so dijaki verskih šol sicer že uživali enake pravice kot dijaki državnih šol, vendar to vprašanje ni bilo urejeno sistemsko, temveč za vsak primer posebej (Gabrič 2005, str. 224).

Že v 60. letih so se odnosi med državo in Cerkvijo bistveno izboljšali. O tem priča odprtje semenišča v Mariboru (1961) in v Ljubljani (1969) za dijake, ki so obiskovali državne gimnazije (prav tam, str. 219–220). S stališča naše razprave pa je najpomembnejše odprtje druge srednje verske šole na Slovenskem, ki so jo leta 1967 v Želimljah pri Ljubljani odprli salezijanci. Drugače kot šolo v Vipavi so zidavo te šole v celoti financirali salezijanske redovne skupnosti iz drugih držav, mednarodne dobrodельne ustanove in člani cerkvenih skupnosti na Slovenskem (Kolar 2006, str. 35).

Učni načrt te šole so salezijanci zavestno prilagodili državnemu učnemu načrtu za gimnazije, pri tem pa je bil poseben poudarek na »klasični kulturi z latinskim jezikom in z dodatkom verskega pouka kot pripravo na bodoči bogoslovni študij.« (Prav tam, str. 37) Pravilnik te šole je izrecno izenačeval njihov izobrazbeni standard s standardom državnih šol in predvidel celo »pouk in vzgojo v državni in družbeni ureditvi SFRJ« (prav tam). Program se je torej od programa javnih gimnazij razlikoval predvsem v tem, da je bila tukaj bolj poudarjen pouk latinščine in da je bil dodan verouk, vključeval pa je tudi nekatere vsebine, značilne za »vzgojno usmeritev salezijanske redovne skupnosti (pedagogika, preventivni vzgojni sistem, razvojna psihologija)« (prav tam, str. 77). Toda kljub številnim prošnjam, da bi bila priznana javna veljavnost spričeval, se to ni zgodilo. Vsi predlogi in pobude so bili zavrženi z utemeljitvijo, da sta v Sloveniji Cerkev in država ločeni, da pa imajo gojenci te šole pravico opravljati izpite na državnih šolah (prav tam, str. 63).

Zasebne šole po osamosvojitvi Slovenije

V Sloveniji smo torej tudi v obdobju socialistične družbene ureditve imeli dve zasebni splošnoizobraževalni šoli, vendar njunega statusa ne moremo izenačevati s statusom, ki ga imajo zasebne šole danes – bistvena razlika je v pravici do podeljevanja javno veljavni spričeval, obe obravnavani šoli ga namreč nista imeli. Večji premik v pravnem položaju cerkvenih šol se je zgodil šele v začetku 90. let, in to hkrati z velikimi političnimi pretresi tistega časa. Po Kolarjevih ugotovitvah je 23. maja 1991 programa obeh šol obravnaval strokovni svet za vzgojo in izobraževanje in potrdil skladnost njunih programov s programi državnih gimnazij (Kolar 2006). Že 21. in 22. maja 1991 pa sta družbenopolitični zbor in zbor občin (gre za takratni republiški parlament) sprejela Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o

pravnem položaju verskih skupnosti v Socialistični Republiki Sloveniji, ki je med drugim določil, da se spričevali obeh obravnavanih šol od uveljavitve tega zakona naprej štejeta za javni listini (prav tam, str. 90-91), to pa pomeni, da smo na Slovenskem vendarle imeli dve zasebni šoli že pred osamosvojitvijo in spremembo političnega sistema.

Leta 1990 so se začela tudi pogajanja ljubljanskega nadškofa za vrnitev stavbe Škofijske gimnazije v Šentvidu pri Ljubljani. Tu se je premik zgodil šele po zamenjavi oblasti (aprila 1992), toda potem je ponovno vzpostavljanje Škofijske klasične gimnazije steklo zelo hitro. Akt o ustanovitvi zavoda oziroma šole je nadškof podpisal novembra 1992, komisija, ki jo je določilo šolsko ministrstvo, pa je že marca 1993 izdala pozitivno mnenje za izvajanje gimnazijskega programa; tega so začeli uresničevati v šolskem letu 1993/94. Zanimanje za to gimnazijo je bilo tako veliko, da so morali že naslednje leto omejiti vpis (Dolinar idr. 2005 b, str. 109–110).

Pravno osnovo za delovanje zasebnih šol je predstavljal tudi Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, ki je začel veljati septembra 1991 (ZOFVI 1991). Ta zakon je predpisoval, da lahko izobraževalne programe, ki zagotavljajo pridobitev javno veljavne izobrazbe (to pa so programi, ki jih potrdi državni organ ali ugotovi enakovredni izobrazbeni standard), izvajajo tudi zasebniki (prav tam, 4. člen). Zakon je odprl tudi možnost za opravljanje javne službe na podlagi koncesije, to pa pomeni, da je država zasebnim šolam, ki so izvajale enak program kot javne šole in so se prijavile na razpis, omogočila financiranje z javnimi sredstvi (prav tam, 32. člen). Takšna koncesijska pogodba, na podlagi katere država poravnava stroške za plače učiteljev in materialne stroške na učenca v enakem deležu (100 %) kot za javne šole (Krek 1997, str. 89), je bila v tem času sklenjena z vsemi tremi cerkvenimi gimnazijami (prav tam, str. 95). Omenimo še to, da je septembra 1992 začela delo tudi waldorfska (osnovna) šola v Ljubljani (Ustanovitev ... b.l.), prva zasebna šola z javno veljavnim programom, ki je ni ustanovila Cerkev.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja iz leta 1991 je bil izraz hitre prilagoditve spremembam, ki jih je prinesla demokratizacija. V naslednjih letih je bila razprava o prenovi šolskega sistema zelo živahna. Kot smo omenili že v uvodu, so bila strokovna izhodišča za pripravo nove šolske zakonodaje objavljena leta 1995 in v tem okviru so bila predstavljena tudi izhodišča za formalno ureditev položaja zasebnega šolstva (Bela knjiga... 1995). Paket šolskih zakonov, ki je bil sprejet na tej osnovi, je začel veljati leta 1996. Tu ni prostora, da bi podrobneje opisali načela ter zakonske rešitve, ki sta jih prinesli Bela knjiga ter zakonodaja. Omenimo zgolj to, da je novi zakon zasebne šole razdelil v dve skupini. Koncesijo lahko pridobijo samo šole, ki izvajajo program javne šole (ZOFVI 2007, 73. člen). Zasebne šole brez koncesije pa so tiste šole, ki jim država sicer prizna enakovrednost izobrazbenega standarda, vendar se od javnih šol razlikujejo po svetovnonazorski usmeritvi ali pa program izvajajo po posebnih pedagoških načelih (npr. Waldorfska šola) (prav tam, 17. člen). Veljavni Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja iz leta 2007 določa, da se zasebnim šolam, ki izvajajo programe osnovnošolskega, osnovnega glasbenega, gimnazijskega in srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja, zagotovijo sredstva v skladu

za normativi in standardi, ki veljajo za javne šole in sicer v višini 85 % (prav tam, 86. člen). Za okvir te predstavitve je pomemben tudi člen, ki pravi, da se zasebne šole, ki jim je bila dodeljena koncesija pred uveljavitvijo tega zakona, financirajo v skladu s koncesijsko pogodbo (prav tam, 138. člen). To v praksi pomeni, da imajo vse zasebne šole, ki so bile ustanovljene po tem zakonu, pravico do 85 % sredstev, tiste, ki so bile ustanovljene pred tem in so dobile koncesijo, pa do 100 %. Toda s tem opisom se že vračamo na začetek tega članka in k poglavju, v katerem smo kot izhodišče razprave našeli aktualne splošnoizobraževalne zasebne šole v Sloveniji. Poglejmo si v sklepu, kakšne ugotovitve nam ponuja pregled razvoja splošnoizobraževalnih zasebnih šol.

Sklep

V poenostavljenem javnem mnenju je še vedno živo prepričanje, da je bila socialistična družbena ureditev povojne Slovenije izrazito nenaklonjena zasebnemu in v tem okviru še posebno cerkvenemu šolstvu. To prepričanje je sicer povsem ustrezno, pri tem pa moramo vendarle vedeti, da odklonilnega odnosa do zasebnega šolstva ni mogoče povezovati samo s socialistično ideologijo. Politični sistem, ki ni prenašal zasebnega šolstva, je bil na primer nacizem. V tem primeru imamo opraviti z izrednimi razmerami vojnega časa in to ni predmet naše analize. Pomembnejša je primerjava s položajem zasebnega šolstva pred 2. svetovno vojno, saj sta bili skupaj z osvobodilno vojno izpeljani tudi revolucija in sprememba političnega sistema. Toda tudi zakon iz leta 1929 je prepovedoval ustanavljanje zasebnih šol. Bistvena razlika v odnosu do zasebnega šolstva v predvojnem in povojnem obdobju je ta, da je zakon iz leta 1929 sicer prepovedoval ustanavljanje zasebnih šol, vendar obstoječih ni ukinjal, po vojni pa je bilo tudi delovanje tistih zasebnih šol, ki so delovale že pred vojno, onemogočeno.

Na prehodu iz časa med vojnama v čas po drugi svetovni vojni se je torej zelo zmanjšalo število zasebnih splošnoizobraževalnih šol, zelo pa se je spremenil tudi njihov status. Gre za status, ki je bil primerljiv z današnjim vsaj v tem, da so takratne zasebne šole imele pravico javnosti, nismo pa odkrili, da bi jih država v njihovem delovanju finančno podpirala.

Sicer pa nam seznam splošnoizobraževalnih šol iz obdobja med vojnama sugerira nekaj zanimivih sklepov, (ki jih statistični podatki ne morejo reflektirati). Povsem pričakovana je ugotovitev, da je večino splošnoizobraževalnih zasebnih šol ustanovila katoliška Cerkev, ob tem pa vendarle preseneča, da so bile zasebne šole v največji meri namenjene deklicam oziroma ženski mladini. Strinjati se je mogoče z Medvešem, ki pravi, da so v 18. stoletju zasebne šole nastajale predvsem zaradi težnje po socialni segregaciji obveznega šolanja, torej predvsem zaradi socialnih motivov,¹⁷ v 19. stoletju pa prihajajo vedno bolj v ospredje svetovnonazorski motivi, povezani z nezadovoljstvom Cerkve z njenim vplivom znotraj državnega šolskega

¹⁷ To ne velja za zasebne šole, ki jih ustanavljajo različni redovi. Tu še danes deluje tradicionalni namen teh šol, da same poskrbijo za svoj redovniški naraščaj, hkrati pa so te šole že od srednjega veka naprej organizirale izobraževanje tudi za zunanje šolarje.

sistema (Medveš 1996, str. 94). Tudi za obdobje med vojnama zagotovo drži, da si je Cerkev prizadevala okrepiti svoj vpliv s krepitvijo zasebnega šolstva, pa vendar je presenetljivo, da je namenjala izobraževanju (in vzgoji) deklet toliko več pozornosti. To je vprašanje, ki vsekakor zasluži dodatno raziskovalno pozornost – predvsem bi bilo zanimivo ugotoviti, ali je to razmerje podobno tudi v drugih nacionalnih okoljih, ali pa gre za slovensko posebnost. Šele podrobnejše raziskovanje bi nam pomagalo ugotoviti, ali to nesorazmerje med dekliškimi šolami in šolami za fante morda (ob ideoloških) nakazuje tudi druge razloge (pomanjkanje izobrazbenih možnosti za ženske, pomoč dekletom iz socialno šibkejših družin ipd).

Seznam splošnoizobraževalnih šol iz časa med vojnama nam dobro ilustrira, kako težko si je na podlagi statističnih podatkov ustvariti celovito predstavo o tem šolskem segmentu, saj nam nobena statistika ne pomaga razrešiti zagat, ko poskušamo usklajevati podatke o tako različnih šolah, kot so bile npr. nekdanje gimnazije (bile so osemletne) in današnje (štiriletne) ter nekdanje meščanske šole, ki so bile (tako kot današnja predmetna stopnja pouka) del osem- oziroma devetletne šolske obveznosti. Šele konkretna imena zasebnih šol nam pomagajo uvideti relativnost statističnih časovnih primerjav na eni strani in na drugi strani nujnost zgodovinskega pedagoškega raziskovanja. Dejstvo, da je bilo pred drugo svetovno vojno več zasebnih šol kot danes samo po sebi ne dopušča sklepa, da bi današnje približevanje takratnemu številu vzpostavilo kontinuiteto, ki je bila prekinjena v socializmu. S podobno zadržanostjo moramo gledati na ugotovitev, da imamo danes več zasebnih gimnazij, kot smo jih imeli pred drugo svetovno vojno.

Iz seznama zasebnih splošnoizobraževalnih šol v obdobju med obema vojnama pa razberemo tudi, da na Slovenskem vse do ustanovitve waldorfske šole leta 1992 ni bila ustanovljena nobena zasebna šola, ki bi ji bilo mogoče pripisati reformskopedagoški koncept oziroma alternativnost. To je pravzaprav posebnost slovenskega šolstva (vse sosednje države so takšne šole imele),¹⁸ ki ji doslej nismo namenili dovolj pozornosti. Reformskopedagoško gibanje je bilo sicer tudi pri nas močno navzoče, pa vendar kaže, da predstavniki tega gibanja niso premgli dovolj energije, da bi svoje alternativne zamisli realizirali v zasebni šoli. Po eni strani je očitno, da je bilo to težko izvesti zaradi zakonskih omejitev, toda obstoj tovrstne šole na Hrvaškem kaže, da je takšno šolo bilo možno ustanoviti tudi v okviru obstoječe zakonodaje. Šole, ki so temeljile na alternativnih pedagoških konceptih, so v vseh nacionalnih okoljih vedno sprožale polemične razprave in nasprotovanja, toda prav to je mogoče prepoznavati kot pomemben prispevek k artikuliranju jasnih in sistemsko konsistentnih pedagoških pozicij. Pri tem pa je seveda bistveno, da alternativne šole s svojo navzočnostjo demonstrirajo pluralnost družbenega (in pedagoškega) sistema, ker je vrednota, ki ni bila ogrožena samo v socializmu. Navzočnost dveh »alternativnih« zasebnih šol v Sloveniji danes je potrebno vrednotiti kot pozitiven zgodovinski premik, v določenem smislu celo kot popravo zgodovinske pomanjkljivosti, in to bi lahko bil argument za to, da bi država temu tipu zasebnih splošnoizobraževalnih šol vendarle odmerila večjo pomoč kot doslej.

¹⁸ In seveda so bile razširjene po vsej Evropi in svetu (prim. Röhrs 1980).

Literatura in viri

- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1995). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Debevec, T. (2005). Zavod sv. Stanislava ob koncu 2. svetovne vojne in po njej. V: Dolinar, F. M. idr. (ur.). Sto let Zavoda sv. Stanislava. Ljubljana: Družina, str. 227–238.
- Divjak, M. (1995 a). Štirje razlogi proti waldorfski šoli: waldorfska šola in vzgoja k svobodi. Delo, 18. 11. 1995, str. 42.
- Divjak, M. (1995 b). Blišč in beda waldorfske šole. Delo, 1.12.1995, str. 43.
- Dolinar, F. M. (2005 a). Ljubljanski škofje in zavod sv. Stanislava. V : Dolinar, F. M. idr. (ur.). Sto let Zavoda sv. Stanislava. Ljubljana: Družina, str. 95–124.
- Dolinar, F. M. idr. (ur.) (2005 b). Sto let Zavoda sv. Stanislava. Ljubljana: Družina.
- Gabrič, A. (2005). Oblast in katoliško šolstvo na Slovenskem po letu 1945. V : Dolinar, F. M. idr. (ur.). Sto let Zavoda sv. Stanislava. Ljubljana: Družina, str. 207–226.
- Gabrič, A. (2009). Sledi šolskega razvoja na Slovenskem. Ljubljana: Pedagoški inštitut. <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=71> (17. 11. 2009).
- Gimnazija Euro šola (2010). <http://gimnazija.eurosola.si/domov> (24. 9. 2010).
- Jan, Z. idr. (2007). Javna predstavitev mnenj o privatnem šolstvu v Republiki Sloveniji, 23. marca 2007: zbornik referatov in razprav. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Klein, B. (1996). Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme. Linz: Universitätsverlag Rudolf Trauner.
- Kodelja, Z. (1995). Laična šola pro et contra. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kolar, B. (2006). Srednja verska šola v Želimljem pri Ljubljani: 1967–1991. Ljubljana: Salve.
- Kosovel, I. (1995) Štirje razlogi proti waldorfski šoli. Delo, 30. 9. 1995, str. 43.
- Kovač Šebart, M (2002). Samopodobe šole. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za Šolstvo, Filozofska fakulteta.
- Krek, J. (1997). Zasebne šole in vrtci: zasnova in zakonske rešitve. V: Šimenc, M. in Krek, J. (ur.). Zasebno šolstvo: struktura, primerjava različnih šolskih sistemov in zakonodajne rešitve v republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, str. 85–117.
- Kroflič, R. (2001). Država pa molči. Dnevnik, 2. 4. 2001, str. 12.
- Matijević, M. (2001). Alternativne šole : didaktičke i pedagoške koncepcije. Zagreb: Tipex.
- Medveš, Z. (1992). Aktualnost reformske pedagogike v sodobnih vzgojnih konceptih s poudarkom v slovenskem prostoru. V: Rajtmajer, A. idr. (ur.). Mednarodni posvet o alternativnih vzgojnih konceptih in znanstveni simpozij o raziskovalnih dosežkih v vzgoji in izobraževanju. Maribor: Pedagoška fakulteta, str. 1–14.
- Ostaneč, F. (1999). Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963. Šolska kronika, št. 1, str. 51–72.
- OŠ Topolšičica (b.l.). Ljubljana: Slovenski šolski muzej. Dokumentacijska zbirka.
- Osnutek Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2007). http://www.mss.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/predlogi_predpisov/osnovnosolsko_izobrazevanje/ (12.1. 2010).

- Pirc, V. (2007). Dr. Marjan Šimenc. Intervju. Mladina, 23. november, str. 37–41.
- Podkrižnik, M. (2001). Kako pedagoška je waldorfska pedagogika. Otroci grde besede spirajo z vodo in milom. Delo, 26. 3. 2001, str. 14.
- Predaja podpisov predsedniku DZ (2007). Šolski razgledi, št. 17, str. 5.
- Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. (2007). <http://www.dzrs.si/index.php?id=101&unid=PZ41C12565D400354E68C12572FF00272E47&showdoc=1> (16.11.2010).
- Protner, E. (2000). Pedagogika in izobraževanje učiteljev. Nova Gorica: Educa.
- Röhrs, H. (1980). Die Reformpädagogik als internationale Bewegung. 1. Die Reformpädagogik. Ursprung und Verlauf in Europa. Hannover: Herman Schroedel Verlag.
- Seznam javno veljavnih izobraževalnih programov za pridobitev srednje izobrazbe (2010). http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/javno_veljavni_prg/seznam_javno_veljavnih_programov.htm#I (24. 9. 2010).
- Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini (1934). Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani.
- Šimenc, M. (1997). Zasebno šolstvo. V: Šimenc, M. in Krek, J. (ur.). Zasebno šolstvo: struktura, primerjava različnih šolskih sistemov in zakonodajne rešitve v republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, str. 9–45.
- Šimenc, M. (2007). Prikaz ureditve zasebnega šolstva v državah evropske unije. Ljubljana: SVIZ Slovenije.
- Škrabec, M. (2003). Po sledih stare fotografije: Ruska šola na gradu Ponoviče in Hrastovec. Šolska kronika, 12, št. 1, str. 130–132.
- Todorović, B. J. in Bogosavljević, A. M. (1934). Komentar zakona o narodnim školama od 5. decembra 1929 godine, sa izmenama i dopunama od 7 jula 1930 godine. Beograd: Ministarstvo prosvete.
- Ustanovitev (b.l.). Waldorfska šola Ljubljana. <http://www.waldorf.si/?w=25> (17. 11. 2010).
- Walford, G. (ur.). (1992). Privatne šole: izkustva u deset zemalja. Educa: Zagreb.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1991). Uradni list RS, št. 12/1991, 6. 9. 1991, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199112&stevilka=471> (15. 10. 2010).
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (2007). Uradni list RS, št. 16/2007, 23. 2. 2007, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200716&stevilka=718> (24.9.2010).
- Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti. Uradni list FLRJ, 27. 5. 1953, št. 22, str. 209–210.
- Zakon o srednjih šolah (1929). Tiskovna zadruga: Ljubljana.
- Zakon o učiteljskih (1930). Tiskovna zadruga: Ljubljana.
- Zasebne osnovne šole (2010). http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/osnovnosolsko_izobrazevanje/osnovna_sola/zasebne_osnovne_sole/ (24.9.2010).
- Zbornik ob zlatem jubileju Malega semenišča, Srednje verske šole in Škofijske gimnazije Vipava (2002) Vipava: Malo semenišče v Vipavi.
- Zgodovinski podatki o Topolščici (2010). <http://www.facebook.com/notes/turisticno-drustvo-topolsica/zgodovinski-podatki-o-topolsici/283035692913> (30. 9. 2010).